

TURKIYA MILLIY XAVFSIZLIGIDA KURD OMILI**Avazbekov Faxriddin Sherzod o'g'li***TIFT universiteti xalqaro munosabatlar 23/02*

Anotatsiya : Mazkur maqola Turkiya Respublikasi milliy xavfsizlik siyosatida kurd omilining murakkab va ko'p qirrali rolini o'rganishga bag'ishlangan. Kurdlarga oid etnik, siyosiy va madaniy masalalar ko'p yillardan buyon Turkiya ichki siyosatining markazida bo'lib kelmoqda. Ayniqsa, PKK (Kurdiston Ishchilar partiyasi) bilan bog'liq nizolar Turkiya xavfsizligiga jiddiy tahdid tug'dirib, mintaqaviy beqarorlikka sabab bo'lmoqda. Maqolada kurd masalasining tarixiy ildizlari, hozirgi siyosiy vaziyat, davlatning harbiy va siyosiy strategiyalari, xalqaro ta'sirlar, hamda Suriya va Iroqdagi kurdlar bilan bog'liq mintaqaviy o'zaro ta'sirlar yoritiladi. Tadqiqot yakunida kurd omilining xavfsizlikka ta'siri va Turkiya tomonidan qo'llanilayotgan yondashuvlar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Turkiya, milliy xavfsizlik, kurdlar, PKK, mintaqaviy xavf, etnik nizolar, Suriya, Iroq.

Kirish

Turkiya Respublikasi tarixiy, etnik va geografik jihatdan murakkab tuzilishga ega davlatlardan biridir. Ayniqsa, kurd etnik guruhi bilan bog'liq masala uzoq yillardan beri Turkiyaning ichki va tashqi siyosatida keskin bahsli mavzulardan biri bo'lib kelmoqda. Kurdlar Turkiya janubiy-sharqiy viloyatlarida yirik demografik guruhni tashkil etadi. Ushbu guruhning ayrim vakillari tomonidan ilgari surilgan avtonomiya yoki mustaqillik talablariga qarshi Turkiya hukumati qat'iy siyosat olib bormoqda.

Kurd masalasi faqat ichki etnik masala emas, balki u kengroq mintaqaviy va xalqaro muammolarga bog'langan. Xususan, PKK (Kurdiston Ishchilar partiyasi) bilan Turkiya o'rtasidagi uzoq davom etgan qurolli qarama-qarshilik milliy xavfsizlikka bevosita tahdid solmoqda. Suriya va Iroqdagi kurd tashkilotlari bilan PKK o'rtasidagi aloqalar esa Turkiya tashqi siyosatini murakkablashtirmoqda.

Mazkur maqolada kurd omilining Turkiya xavfsizlik siyosatiga ta'siri, PKK harakati bilan kurash, mintaqaviy hamkorlik va xalqaro ta'sirlar, shuningdek, Turkiyaning bu boradagi strategik yondashuvlari muhokama qilinadi.

Asosiy qism

Turkiya Respublikasi uchun kurd omili nafaqat ichki ijtimoiy barqarorlik, balki mintaqiy xavfsizlik strategiyalarining asosiy elementidir. Respublikada taxminan 15-20 million atrofida kurd millatiga mansub aholi yashaydi, ularning aksariyati janubiy-

sharqiy viloyatlarda jamlangan. Tarixiy jihatdan kurdlar Turkiya jamiyatida assimilyatsiya siyosatiga duch kelgan, bu esa norozi kayfiyatlarni kuchaytirgan.

1984-yildan boshlab PKK qurolli harakati boshlanishi bilan Turkiyada kurd masalasi xavfsizlik kontekstida kun tartibiga chiqa boshladi. PKK o'zini kurd xalqining huquqlari himoyachisi deb bilsa-da, Turkiya hukumati uni terroristik tashkilot deb e'lon qilgan. NATO va Yevropa Ittifoqi ham PKKni terroristik guruh sifatida tan olgan.

Turkiya hukumati PKKga qarshi qattiq harbiy choralarni ko'rmoqda. Ichki hududda politsiya va harbiy operatsiyalar, tashqi hududlarda, xususan, Iroq shimolidagi PKK lagerlariga nisbatan havodan va quruqlikdan amaliyotlar o'tkazilmoqda. Shu bilan birga, Turkiya Suriya shimolida faoliyat yuritayotgan YPG (Xalq Mudofaasi Otryadlari)ni ham PKKning bir bo'lagi deb hisoblab, ularga qarshi harbiy amaliyotlar olib bormoqda.

Kurd omili Turkiya tashqi siyosatida ham keskin pozitsiyalarni shakllantirgan. Masalan, AQSh tomonidan Suriyadagi YPG kuchlariga ko'rsatilgan harbiy yordam Anqara-Vashington munosabatlarida keskinlikka sabab bo'lgan. Turkiya bunday yordamni o'z xavfsizligiga bevosita tahdid deb biladi. Shu sababli Turkiya o'z chegara hududlarida "xavfsizlik zonalarini" tashkil etib, kurd kuchlarining yaqinlashuvini oldini olishga urinmoqda.

Boshqa tomondan, Turkiya ichki siyosatida kurdarning siyosiy vakilligi masalasi ham muhim. HDP (Xalq Demokratik Partiyasi) kurdarni parlamentda vakillik qilayotgan partiyalardan biri bo'lib, uning ba'zi vakillari PKK bilan aloqada bo'lganlikda ayblanmoqda. Bu esa siyosiy jarayonda ishonchsizlikni kuchaytiradi va xavfsizlik nuqtayi nazaridan muammolar tug'diradi.

Kurd omili Iroq va Suriya kabi qo'shni mamlakatlardagi beqarorliklar bilan ham chambarchas bog'liq. Masalan, Iroq Kurdiston hududidagi avtonom hukumat bilan munosabatlar ehtiyotkorlik bilan yuritilmoqda. Turkiya u yerdagi kurd rasmiylari bilan iqtisodiy hamkorlik qilsa-da, mustaqillik harakatlariga qarshi qat'iy pozitsiyada turadi.

Shuningdek, Turkiya xalqaro tashkilotlar doirasida ham kurd masalasini xavfsizlik tahdidi sifatida ko'rsatishga urinmoqda. NATO, Yevropa Ittifoqi, hamda qo'shni davlatlar bilan xavfsizlik bo'yicha axborot almashinuvi va harbiy hamkorlik asosida bu tahdidga qarshi kurash olib borilmoqda.

Xulosa

Turkiyada kurd omili milliy xavfsizlik siyosatining asosiy va doimiy elementlaridan biridir. Ushbu omilning xavfsizlik nuqtayi nazaridan o'rganilishi faqat ichki ijtimoiy muvozanatni emas, balki mintaqadagi geopolitik raqobat va xalqaro

aloqalarni ham bevosita belgilab beradi. PKK bilan bog‘liq harbiy to‘qnashuvlar, siyosiy partiyalarning kurd elektoratiga yo‘naltirilgan faoliyati, va mintaqadagi kurd kuchlari bilan bo‘lgan murakkab aloqalar Turkiya siyosatini qiyin vaziyatga solib qo‘yadi.

Turkiya hukumati kurd omiliga qarshi ikki tomonlama strategiya qo‘llamoqda: bir tomondan, harbiy yo‘l bilan ekstremistik tashkilotlarni yo‘q qilish, ikkinchi tomondan esa mo‘‘tadil siyosiy kuchlar bilan dialog o‘rnatishga urinish. Biroq amaliyotda harbiy choralarning ustuvorligi, siyosiy islohotlarning sustligi va inson huquqlariga oid e‘tirozlar xalqaro maydonda Turkiyaga nisbatan bosimlar keltirib chiqarmoqda.

Mintaqaviy darajada esa Suriya va Iroqdagi kurd kuchlari bilan bo‘lgan aloqalar Turkiyaning tashqi siyosatida keskin chiziqlarni belgilamoqda. Ayniqsa, AQSh va boshqa G‘arb davlatlarining YPG yoki boshqa kurd guruhlariga nisbatan yondashuvi Anqara uchun jiddiy diplomatik muammo bo‘lib qolmoqda.

Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, kurd omili faqat xavfsizlik muammosi emas – u siyosiy, madaniy va ijtimoiy yondashuvni talab qiladigan murakkab tizimdir. Turkiya uchun ushbu masalaga ko‘p qirrali strategik yondashuv zarur bo‘lib, uzoq muddatli barqarorlikka erishish uchun faqat harbiy choralar yetarli emas. Shu sabab, kelajakda kurd masalasida siyosiy inklyuzivlik, iqtisodiy rivojlanish va mintaqaviy diplomatik muvozanat muhim omillarga aylanishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Gunter, M. M. (2016). *The Kurds: A Modern History*. Princeton University Press.
2. Barkey, H. J., & Fuller, G. E. (1998). *Turkey's Kurdish Question*. Rowman & Littlefield.
3. Romano, D. (2006). *The Kurdish Nationalist Movement: Opportunity, Mobilization and Identity*. Cambridge University Press.
4. Axadjon o‘g‘li, A. A., & Tursunboy o‘g‘li, N. J. (2023). SANOATNING YAIMGA TA‘SIRINI BAHOLASH. *QO ‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 290-293.
5. Axadjon o‘g‘li, A. A. (2023). RAQAMLI IQTISODIYOTNING RIVOJLANISHDAGI O‘RNI. *QO ‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 271-273.
6. Axadjon o‘g‘li, A. A. (2023). ZAMONAVIY AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING MUAMMOLARI VA YECHIMLARI. *QO ‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 333-338.
7. Azamjon o‘g‘li, U. A., & Axadjon o‘g‘li, A. A. (2023). Sun‘iy intellekt va raqamli iqtisodiyot rivojlanishi. *Qo ‘qon universiteti xabarnomasi*, 1, 73-75.

8. Tursunboy o'g'li, N. J., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). O 'zbekistonning jahon savdo tashkilotiga a'zo bo 'lish uchun uzoq yo 'li va xitoy tajribasi. *Qo 'qon universiteti xabarnomasi*, 1, 43-47.
9. Ahrorjon, A., & Gafurov, X. (2023). IQTISODIY SIYOSATNING RIVOJLANISHIDA FISKAL VA PUL-KREDIT SIYOSATI. *Qo 'qon universiteti xabarnomasi*, 310-313.
10. Otto, M., & Thornton, J. (2023). CHATGPTNING IQTISODIYOTGA TA'SIRI: SUN'IY INTELLEKTNING KASBIY MEHNAT BOZORIGA TA'SIRI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 7, 65-71.
11. Akhrorjon, A., & Oybek, A. (2023). ISLAMIC FINANCE PROBLEMS AND SOLUTIONS: Study guide. *AMAZON PUBLICATION ISBN-13: 9798863282282*, 1, 200.
12. Akhmadjonov, O. X. (2023). ISLOMIY MOLIYA BARQARORLIK OMILLARI: EKONOMETRIK TAHLILLAR VA DALILLAR. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(9), 74-94.
13. Axrorjon, A., & Maxliyoxon, O. (2024). TA'LIM SIFATI OSHISHIDA JSTNING O 'RNI. *YANGI O 'ZBEKISTONDA IJTIMOY-INNOVATSION TADQIQOTLAR*, 2(1), 113-118.
14. Акабирходжаева, Д. Р., & Абдуллаев, А. А. (2024). ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ИННОВАЦИЙ НА РАЗВИТИЕ МИРОВОГО ФИНАНСОВОГО РЫНКА. *Экономика и социум*, (11-1 (126)), 729-739.
15. Akabirxodjayeva, D., & Abdullayev, A. (2024). TEXNOLOGIK INNOVATSIYALARNING JAHON MOLIYA BOZORINING RIVOJLANISHIGA TA'SIRI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 13, 89-96.
16. Akhrorjon, A., & Oybek, A. (2023). SUN'IY INTELLEKT (AI) VA ISLOM MOLIYASI. *Qo 'qon universiteti xabarnomasi*, 188-190.
17. Keldiboyeva, Z. M. Q., & Abdullaev, A. A. O. G. L. (2022). Inklyuziv ta'limga bo'lgan ehtiyojlar va sabablar, inklyuziv ta'limga jalb qilish. *Science and Education*, 3(11), 704-711.
18. Oybek, A., Abdullaev, A., Mavlonbekov, X., & Sharifjonov, Z. (2023). ISLOM MOLIYASIDA MUSHORAKA SHARTNOMASI. *Umumjahon fanlari bo 'yicha ta'lim tadqiqotlari*, 2(1), 593-599.
19. Turanboyev, B., Abdupattayev, A., & Abdullaev, A. (2023). INFLYATSIYANING QIMMATLI QOG'OZLAR DAROMADIGA TA'SIRI. *Yosh tadqiqot Jurnali*, 2(2), 88-100.
20. Akhmadjonov, O. X. (2023). ISLOM BANK TIZIMI UCHUN SHARTNOMA HUQUQI VA ASOSIY TAMOYILLARI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(5), 600-613.
21. Abdullaev, A. (2022). BOBUR VA BOBURIYLAR SULOLASINING JAHON SIVILIZATSIYASINING YANGILANISHIGA QO 'SHGAN HISSASI. *NEW RESEARCH ON THE WORKS OF ALISHER NAVOI AND ZAHIRUDDIN MUHAMMAD BABUR*, 1.

22. Xusanovich, A. O. (2023). MALAYZIYADA ISLOMIY MOLIYA, TO'G'RIDAN-TO'G'RI XORIJIY INVESTITSİYALAR VA IQTISODIY RIVOJLANISH O'RTASIDAGI MUNOSABATLARNING EKONOMETRIK TAHLILI ASOSIDA O'ZBEKISTON UCHUN TAVSIYALAR. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 7, 60-64.
23. Mulaydinov, F. (2024). Application, place and future of digital technologies in the educational system. *Nordik ilmiy-amaliy elektron jurnali*.
24. Jumanova, S. (2024). Analysis of PISA test results in Uzbekistan and prospects of preparing primary education students for PISA test. *Nordik ilmiy-amaliy elektron jurnali*.
25. Ikromjonovna, J. S., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). O'ZBEKISTONDA PISA TESTI NATIJALARI VA BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QUVCHILARINI BU TESTGA TAYYORLASH ISTIQBOLLARI. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 9, 159-162.
26. Turanboyev, B., & Abdullayev, A. (2023). DAVLAT, KORXONA VA TASHKILOTLAR BYUDJETINI TO'G'RI TAQSIMLASH TENDENSIYALARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(4), 304-309.
27. Akhrorjon, A., & Maxliyoxon, O. (2024). IMPACT, RESULTS AND CONSEQUENCES OF WTO ACCESSION ON THE EDUCATION SYSTEM. *International Multidisciplinary Journal of Universal Scientific Prospectives*, 2(1), 6-15.
28. Abdullaev, A., & Odilova, M. (2024). The Role of WTO in Improving the Quality of Education. *Yosh Tadqiqotchi Jurnali*, 3(1), 140-148.